

UDK:372.2

Dilafrux ASQAROVA,
Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi
E-mail: dilafruzaskarova@804gmail.com
Kamola ASQAROVA,
Farg'ona shahar 21-son DMTT defektologi

QDPI Inklyuziv ta'lim kafedrasi dotsenti (PhD) F.R.Teshaboyeva taqrizi ostida

FUNCTION AND FACTORS AFFECTING THE DEVELOPMENT OF QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION

Аннотация

To improve the quality of preschool education, to radically improve the quality of education for children in preschool educational organizations, to introduce into the educational process modern educational programs and technologies that are widely used in world practice, to provide editorial staff. In preschool educational organizations, it is important to improve the mechanism for advanced training and the factors influencing to the field of preschool education.

Key words: School education, continuing education, foreign experience, education, children, factor, function.

ФУНКЦИЯ И ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Повысить качество дошкольного образования, коренным образом улучшить качество обучения детей в дошкольных образовательных организациях, внедрить в образовательный процесс современные образовательные программы и технологии, широко используемые в мировой практике, обеспечить редакционными кадрами В дошкольных образовательных организациях важное значение имеют совершенствование механизма повышения квалификации и факторов, влияющих на сферу дошкольного образования.

Ключевые слова: Школьное образование, непрерывное образование, зарубежный опыт, образование, дети, фактор, функция.

MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI RIVOJLANTIRISHGA XIZMAT QILUVCHI FUNKSIYA VA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Аннотация

Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomillashtirish va maktabgacha ta'lim sohasiga ta'sir etuvchi omillar muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, uzluksiz ta'lim, xorijiy tajriba, ta'lim, tarbiya, bolalar, omil, funksiya.

Kirish. Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati, ijtimoiy-ma'naviy hayot darajasining yuksalishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, ilm-fan taraqqiyoti bilan belgilanadi[1]. Shu bois, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Taraqqiyot strategiyasi[2]da ta'lim sohasini tubdan takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish, intellektual salohiyatli, jismoniy barkamol avlodni shakllantirish, aniq fanlarni chuqurlashtirib o'qitish va iqtisodiyotning turli sohalar uchun malakali kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan bo'lib, pirovardida bugungi davr talabiga javob bera oladigan ta'lim tizimini yaratish ko'zda tutildi.

Ma'naviy barkamol insonni tarbiyalash, ta'lim -tarbiyani yuksaltirish, yangi avlodni voyaga yetkazish davlatimizning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Hozirgi zamon tarbiyachisi hayotimizda yuz berayotgan o'zgarishlarning asosiy ishtirokchisi bo'lib u har tomonlama yetuk, chuqur bilimga ega bo'lgan mutaxassis, pedagogik mahorat va layoqatga ega bo'lgan, o'z ijtimoiy vazifasini yaxshi biladigan shaxs bo'lishi zarur.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'ini hisoblangan ushbu soha har tomonlama sog'lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Barcha sohalar qatori tizimda amalga oshirilayotgan o'zgarishlar, farmon va qarorlarda belgilangan vazifalarning ijrosi boshqa sohalar qatori Davlatimiz rahbarining doimiy e'tiborida bo'layotganligini guvohi bo'lmoqdamiz. Qabul qilinayotgan farmon va qarorlarning hayotga tatbiq etilishi natijasida yil yakuni bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotlariga bolalarning qamrovi kuchaytirilmoqda.

Jumladan, ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy

rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomillashtirishdan iborat dolzarb vazifalar qo'yildi[3]. Istiqbolda belgilanayotgan bunday ulkan vazifalarning amalga oshirilishi sohaning me'yoriy-huquqiy bazasini takomillashtirishni talab etadi. Shu bois, ilg'or xorijiy tajriba asosida "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi Qonun ishlab chiqildi[6]. E'tirof etish kerakki, mazkur Qonun o'z navbatida ta'lim sohasiga oid milliy qonunchiligimizning yanada takomillashuviga, sohaga oid barcha munosabatlarning huquqiy asoslari mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati, ijtimoiy-ma'naviy hayot darajasining yuksalishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, ilm-fan taraqqiyoti bilan belgilanadi.

Inson tarbiyasi insonning o'zi kabi qadimiy va keng qamrovlidir. Shu sababli, insonni har tomonlama tarbiyalash insoniyatning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat va madaniyatni yosh avlodga o'rgatish, ularni komillikka etaklash yo'llari, qonun- qoidalarini izlaganlar. Darhaqiqat, insonning ma'rifatliligi va ma'naviy komilligiga erishish ishlari pedagogika fani yetakchiligida amalga oshiriladi. Demak, pedagogika fani kishiga har tomonlama tarbiya berish, har bir shaxsni hamma yosh davrlarida uyg'un rivojlantirish qonuniyatlarini to'g'risidagi fandir. Shu bois, pedagogika fani insonni har tomonlama tarbiyalash haqidagi fan bo'lib, tarbiya sohasidagi jamiyat talablarini amalga oshirish yo'lida xizmat qiladi. Maktabgacha pedagogika esa

bolaga tug'ilganidan to yetti yoshigacha har tomonlama tarbiya berish qonuniyatlarini o'rganadi va MTT sharoitida ta'lim- tarbiya ishini tashkil etishning mazmuni, metodi va shakllarini ishlab chiqadi[7]. Inson tarbiyasiga oid qonunlar dastlab xalq og'zaki ijodida: ertak, qissa, pandnoma, maqol va matal kabilarda, keyinroq yozma yodgorliklarda, hadislarda asoslab berilgan.

Maktabgacha ta'lim pedagoglariga qo'yiladigan talablarning qayta ko'rib chiqilishi tom ma'noda sohani dunyo standartlari darajasiga olib chiqilishiga xizmat qilishi shubhasiz. Istiqbolda belgilanayotgan bunday ulkan vazifalarning amalga oshirilishi sohaning me'yoriy-huquqiy bazasini takomillashtirishni talab etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti bozor munosabatlari sharoitida sifatni ta'minlovchi ta'lim tashkiloti sifatida namoyon bo'lishi ham o'rganilmagan. Shunday vaqtda o'ziga xos xususiyatlarini bilmasdan bunday sharoitda ta'lim sifatini takomillashtirish konsepsiyasini yaratish mumkin emas[8].

Maktabgacha ta'lim tizimini uning sifatiga muvofiq modernizatsiyalashning tahlili quyidagilar o'rtasidagi bir qator ziddiyatlarni namoyon qildi:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ijtimoiy belgilangan maqsadlarga erishish usul va vositalarini tanlash doirasidagi bir talay huquq va vakolatlari hamda ularni amalga oshirishning ilmiy- asoslangan mexanizmi mavjud emasligi;

- maktabgacha ta'lim tashkilotida shaxs va jamiyatning sifatli ta'lim olishga ehtiyoji va kutayotgan natijasi, talablarini qondirish uchun sharoit yaratishga qo'yiladigan talablar hamda real amaliyotning haqiqiy holati;

- ta'lim sifatini boshqarishga ijodiy yondashuvdan foydalanish zaruriyati hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarida sifatni boshqarish obyektini tizimli ko'ra bilish mavjud emasligi tufayli ta'lim jarayonining alohida tomonlariga lokal ta'sir amaliyoti;

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatining zarur darajasini ta'minlash maqsadida faoliyat va rivojlanish jarayonlarining o'zaro aloqalarini o'rnatish zaruriyati hamda maktabgacha ta'lim pedagogik tizimlarini asosan ular ega bo'lgan potentsialni qo'llab-quvvatlash va erishilgan natijalarni saqlab qolishga yo'naltirish;

- ta'lim sifatini obyektiv baholash zaruriyati hamda tegishli baholash texnologiyalarning yetarlicha ishlab chiqilmaganligi;

Insoniyat o'z taraqqiyoti mobaynida har biri o'z alohida xususiyatlariga ega bo'lgan bir necha davrlarni bosib o'tdi. Sivilizatsiya taraqqiyotining u yoki bu davrining o'ziga xosligini belgilovchi ustuvor belgi sifatida "inson - inson" va "inson - tabiat" tizimlaridagi munosabatlarni maydonga chiqadi[9].

Tadqiqot metodologiyasi . Maktabgacha bolalikning o'z qiymatini saqlash nuqtai nazaridan ta'lim jarayonini tashkil etishga va amalga oshirishga qaratilgan sanab o'tilgan prinsiplarni biz sifatga yo'naltirilgan maktabgacha ta'limning qadriyat hosil qiluvchi me'yoriy asosi sifatida ko'rib chiqamiz.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'lumot olishiga davlat belgilaydigan me'yorlar va talablar sifati ularning jamiyat ijtimoiy- madaniy ehtiyojlariga mosligi, shuningdek, ularning bolani rivojlantirishning to'laqonligi va yaxlitligini ta'minlash bilan birga maktabgacha ta'lim bolalikning o'z mohiyatini saqlashga yo'naltirilganligi bilan aniqlanadi. Ta'lim jarayonining sifati uning mazmunining, shakl va usullarining sifati, uning ishtirokchilarining o'zaro hamjihatligi bilan ta'minlanadi. Resurs ta'minoti jarayonining sifati kadrlar, moliya-iqtisodiy, dasturiy-uslubiy, ruhiy, sanitariya-gigiyenik va tibbiy sog'lomlashtirish, ijtimoiy-pedagogik resurslar va shart- sharoitlarning sifatidan tarkib topadi. Natijalarning sifati bolalarning salomatligi holati, bolalarning shaxsiy yutuqlari, pedagoglarning shaxsiy kasbiy yutuqlari, maktabgacha ta'lim tashkilotining yutuqlari kabi elementlarni o'z ichiga oladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti bolalar ta'limiga davlat va jamiyat talablarini aks ettiruvchi ijtimoiy buyurtma beradigan maqsadlar tizimining markaziy sifat hosil qiluvchi tashqi omili hisoblanadi. Bunday maqsadlar hamisha jamiyat rivojlanishining ma'lum bosqichlariga xos bo'lgan muayyan ijtimoiy andozalar bilan bog'liq bo'ladi. Jamiyat rivojlanishining hozirgi darajasi, malakalilik, mustaqillik, erkinlik va mas'uliyat, tabiat va jamiyat

manfaatlaridan kelib chiqib, o'z xatti-harakati va faoliyatini boshqarish mahorati, hayotning yangi sifatini yaratish maqsadida madaniy-tarixiy makonni faol, ijodiy o'zlashtirish layoqati uning o'ziga xos tavsiflari hisoblanadi. Bizningcha, sifatga yo'naltirilgan ijtimoiy buyurtma aynan shunday asosiy tavsiflarga ega shaxsni shakllantirishni nazarda tutishi kerak.

Maktabgacha ta'lim sifatiga ta'sir qiluvchi tashqi muhit omillariga ijtimoiy buyurtmali maqsadlardan tashqari maktabgacha ta'limga davlat me'yorlari (talablari), shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga ta'lim berish uchun zarur bo'lgan tashqi resurslar (kadrlar, axborot, moddiy va hokozo) kiradi.

Maktabgacha ta'lim sifatini shakllantirishda pedagogik jamoa tomonidan o'zgartirilishi mumkin bo'lgan ichki omillarga alohida rol tegishlidir.

Omillar cheksiz ko'pdir, shu sababli ularning hammasini amalda hisobga olish mumkin emas. Shu holatdan kelib chiqib, ulardan eng muhimlarini ajratib ko'rsatish zarur. Bizningcha, quyidagilar shunday omillar hisoblanadi:

- pedagoglar va rahbarlarning kasbiy malakasi;
- ta'lim mazmuni va uni o'zlashtirish usullari;
- pedagogning bolalar bilan o'zaro hamkorligining xili;
- bolalar hayot faoliyatini umumiy tashkil etish;
- kadrlar, moddiy dasturiy-uslubiy, moddiy resurslar;
- sanitariya-gigiyena sharoitlari va ta'lim jarayonini tibbiy sog'lomlashtirish choralari;
- ta'lim jarayonini ruhiy qo'llab-quvvatlash;
- predmetli-rivojlanuvchi muhit;
- ijtimoiy tuzilmalarning tashkilotning pedagogik jamoasi bilan o'zaro aloqasi;

- bolalarni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirish masalalarida maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilaning o'zaro kelishilgan harakatlari;

- maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish.

Maktabgacha ta'lim sifatini shakllantirishda boshqa omillar

bilan bir qatorda shart-sharoitlar - omillar harakat qiluvchi holat, muhit alohida ahamiyatga egadir. Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish shart-sharoitlariga biz quyidagilarni kiritamiz:

- “madaniyatli kishi” asoslari shakllanishining nodir davri sifatida maktabgacha bolalikning o'z qadriyatini saqlashga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish;

- maktabgacha ta'lim sifatiga jamoaning qat'iy qadriyat tarzidagi munosabati;

- maktabgacha ta'lim tashkilotida, hamda malaka oshirish tizimida pedagoglar va rahbarlarning kasbiy mahoratini doimiy takomillashtirish;

- jamoadagi ijobiy ruhiy muhit;

- pedagogik jamoa va rahbar faoliyatining ijodiy yo'nalganligi;

- ta'lim dasturlari va texnologiyalarini savodli tanlash erkinligining mavjudligi;

- zarur mehnat sharoitlarining mavjudligi;

- sifatli ishni moddiy rag'batlantirish tizimining mavjudligi;

- madaniy tajribani tashuvchi sifatida sifat uchun mas'uliyatni pedagogga berish;

- maktabgacha ta'limda innovatsion tizimlar bankini yaratish;

- oilaning ta'lim ehtiyojlariga va talablariga qarab yo'nalish olish;

- ta'lim jarayonining holatini muntazam jamoada muhokama qilishni tashkil qilish va asoslangan boshqaruv qarorlarini qabul qilish.

Omillar va shart-sharoitlar o'rtasida o'zaro aloqa mavjud. Sharoitlar omillarning imkoniyatlari paydo bo'lishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktabgacha ta'limning sifatini oshirish omillari va sharoitlarining garmonik uyg'unligini ta'minlash o'ta muhimdir.

Shaxs tarbiyalangani uchun va yuqorida aytib o'tganimizdek, shaxs vertikal o'lchov tekisligida mavjud: ma'no va qadriyatlar, yaxshilik va yomonlik kategoriyalari tekisligida faqat shu o'lchov shaxsiy o'lchovdir. Shaxsni bunday tushunish

shaxsiy o'zgarish sifatida tarbiyaning ma'nosini belgilaydi, uning mohiyati najot sharti bo'lgan yaxshilikka intilish, yaxshilikka ustunlik berishdir. Ta'limning bunday qarashi shaxsning asosiy vazifasini hal qilishga qaratilgan. Ta'limga bunday yondashuvning mohiyati shaxsning o'zgarishi uchun sharoit yaratishdir. "Ma'naviy hayotning uyg'onishi, qalbning inoyat bilan ma'naviyatlanishi ma'lum sharoitlarda sodir bo'ladi. Uyg'onish sabablarini izlash emas, balki bu shart-sharoitlarni yaratish pedagogik faoliyatning mazmunidir. Agar biz ushbu pozitsiyalardan ta'lim haqida o'ylaydigan bo'lsak, unda bu muammoga mutlaqo boshqacha yondashuv quriladi, bu birinchi navbatda, bolani o'z potentsialida turli xil moyilliklarga ega bo'lgan mavjudot sifatida qarashni o'z ichiga oladi: yaxshi va yomon. Ikkinchidan, ta'limning asosiy vazifasi rivojlanish uchun sharoit yaratishda ko'rinadi yaxshi boshlanishlar bolada va ularning yovuzligiga qarshi kurashish istagini tarbiyalash. Bu ta'limning ma'nosi. Bunday sharoit qanchalik tez yaratilsa, tarbiya shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi. "Har qanday tarbiyachi uchun qoida shundan kelib chiqadi: bolada imkon qadar ertaroq ma'naviy ko'z, muhabbat ko'zi, vijdon ko'zi, komillik didi va undan beg'araz qubonish va undan zavqlanish qobiliyatini uyg'otish zarur[11].

Tahlil va natijalar. Shunday qilib, biz ta'lim maqsadlari haqidagi turli g'oyalardan kelib chiqadigan ta'limning asosiy zamonaviy yondashuvlarini ko'rib chiqdik. Agar biz ushbu yondashuvni psixologiyada ishlab chiqilgan narsalar bilan bog'laydigan bo'lsak, demak, eng to'g'ri yondashuv ta'limga o'zgarish yoki najotga bo'lgan yondashuvdir, chunki unda inson hayotining ma'nosi o'z ifodasini topadi. ta'lim maqsadi masalasi hal qilinadi.

Tadqiqot yo'nalishidagi mamlakatimizda va xorijiy davlatlarda olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari, tajribalar tahlili sifatga yo'naltirilgan maktabgacha ta'limning maqsadli funksiyalari quyidagilardan iborat ekanligini e'tirof etish imkonini berdi:

Birinchi, salomatlikni asrovchi funksiya, bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishi jarayoni ularning yosh va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib tashkil etilishda va amalga oshirilishda namoyon bo'ladi, shuningdek, bola vujudining aniq ekologik va ijtimoiy muhitda barqaror hayotchanligini saqlashga yo'naltirilgan bo'ladi;

Ikkinchi - rivojlantiruvchi funksiya, ta'lim jarayonining "madaniyatli kishi" asosini shakllantirishga qaratilganligidan

iboratdir, bu "...bolaning aqliy, ma'naviy va jismoniy layoqatlarini to'laqonli" ("Bola huquqlari to'g'risida konvensiya", 29-modda) rivojlantirishda barcha bolalarga teng dastlabki shart-sharoitni ta'minlash (BMT konvensiyasi)[10] bilan to'la bog'liqdir;

Uchinchi - tuzatuvchi funksiya, bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishidagi kamchiliklarni malakali tuzatishni amalga oshirish bilan bog'liq;

To'rtinchi - bola yoshi rivojlanishning yangi bosqichiga o'tishida uzviylikni ta'minlash funksiyasi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayoni sifati va samaradorligini ta'minlashga yo'naltirilgan prinsiplarga quyidagilar kiradi:

-barcha asosiy yo'llar bo'yicha bolaning to'laqonli rivojlanishini ta'minlash prinsipi;

-bolaning yosh va shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun maktabgacha ta'limning o'zini-o'zi qoplashi prinsipi;

-ta'lim jarayonini amaliy tashkil etish prinsipi, u etakchi va o'ziga xos bolalar faoliyat turlarining o'zaro bog'liqligiga, bola rivojlanishining amaliy asoslarini predmetli boyitishni taqozo qiluvchi zaruratga asoslanadi;

-maktabgacha ta'limning shaxsga qaratilganlik tavsifi;

-bola tomonidan ijtimoiy-madaniy tajribani ijodiy "o'zlashtirishni" ta'minlash prinsipi, u ijodiy faoliyatni shakllantirish vositalarini "ishga solishni" nazarda tutadi;

-ularni amalga oshirish maqsadlari va vositalarining birligi prinsipi.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim sohasi vakilasining aqliy va amaliy harakatlarining majmui sifatida talqin qiladigan atrofda dunyoga bo'lgan qarashlari va munosabatlarini shakllantirish, jarayonlarni faollashtirish uchun suggestopediyani qo'llash imkonini beradigan, ya'ni o'zini tartibga solish va o'zini tarbiyalash, shuningdek, uning ongi va xatti-harakatlarining har qanday tomonlarini o'zgartirish va tuzatish kabi ko'nikmalarni shakllantirish lozim. Pedagogik ta'sir usuli sifatida turli tarbiya jarayonlari universal usul emas, texnik jihatdan murakkab usul, ya'ni u har doim ham ta'sir kuchiga ega emas. Bo'lajak tarbiyachi tarbiya va ta'lim usullaridan qanday vaziyatlarda unumli foydalanish maqsadga muvofiqligini va uning samaradorligi qanday omillarga bog'liqligini bilishi kerak. Shuning uchun maktabgacha ta'lim samaradorligining bir qator omillarga bog'liqligini tahlil qilishga harakat qildik.

ADABIYOTLAR

1. Sh.M. Mirziyoyev "Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik milliy g'oyamizning poydevoridir." «Tasvir» - 2021
2. Sh.M. Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" O'zbekiston" 2022y
3. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni.- T.:O'zbekiston. 2020 y
4. "Ilk qadam" MTTning Davlat o'quv dasturi Toshkent - 2018 y
5. Maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi.-T.:2019 y
6. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" T. 2019y O'R Q-595-son
7. Xasanboeva O.U. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm ziyo. 2006.
8. Sh.A.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika". "Tafakkur sarchashmalari" T.: 2013y
9. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A.zamova. "Maktabgacha Pedagogika".-T., "Ma'naviyat". 2013
10. Sh.Shodmonova. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Fan va texnologiya. -T.: 2008.
11. N.Azizxodjayeva Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T.:2016.